

(סירות) שעוברים מויניזייה (=נציה) כמנהג, בחדש מיי (=מאי) אחר ב' שנים או לכל מיותר בחדש אגושטו הסמוך אחריו, דהיינו מיי ואגושטו משנת רח"ק. ועתה נודע בשערינו ששעת חרם (=חרום) הוא ומלחמה עצומה בין אדום וישמעאל, ואין יוצא ובא לעבור הים כי אם אנשי המלחמה, באופן שאי אפשר ללכת כי אם בסכנה גדולה...!

ופסק שם להתיר את נדרו מחמת 'נדרי אונסין'. ואף שהיה מקום לומר שיהא מחויב לקיים את נדרו כעבור האונס, כי אמנם קבע בנדרו את זמן העליה, וקביעה זו לעולם לא יקיים, אבל בעיקר הנדר הלא איננו אנוס [ואין לומר בזה 'הותר מקצתו הותר כולו', שאין אומרים כן אלא כשהותר מחמת טעות ופתח] – אין לומר כן הואיל וקציבת הזמן היתה באותו דיבור ובקבלה אחת עם הנדר, הרי זה דבר אחד. ולא נדר כלל על זמן אחר. וכן מוכיח מתשובות הרמב"ן והרשב"א. כמו כן דן שם על עצם ההתחייבות לעלות לארץ ישראל, האם נידונת היא כנדר, שהרי לא אסר בקונם ולא נשבע.

דף כח

'... ובית הלל אומרים: אף יפתח לו... ובה"א אף במה שאינו מדירו'. אף על פי ששמענו לבית הלל שמותר לפתוח בנדר בלא שהלה אמר לו לידור, צריך להשמיענו שאפילו אם המוכס אמר לו לידור דבר מסויים [והרי נראה שהיה מסתפק בזה לפוטרו מן המכס] וזה הוסיף ונדר הרבה – אעפ"כ מותר (עפ"י פירוש הרא"ש).

והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא... דברי הר"ן שלפנינו, הוחרס בהם קטע מחמת הצינזור, וכך הם דבריו במלואם (כפי המובא ב'חסרונות הש"ס'): 'וכי אמרינן דינא דמלכותא דינא, הני מילי לענין שאם קנה ישראל מכס זה חייבים ליתן לו את המכס. וכן נמי אם לא קנה אותו אלא שהוא ממונה לגבות את המכס, שאינו רשאי ישראל חבירו לישבע שהם תרומה – דליכא אונסא כיון דדינא דמלכותא דינא. מיהו אין ממונה זה רשאי להכריח ישראל חבירו לפרוע לו את המכס אם לא מיראת המלכות, דנהי דדינא דמלכותא דינא, לא יהא אלא הלוואתו, הא קיימא לן בפ' הגזול דהפקעת הלוואתו מותרת'. (וראה במשנה למלך הל' גזילה ה, יא).

מדברי הר"ן הללו מוכח שזה שאמרו 'הפקעת הלוואתו מותרת', אין הכוונה שפקע החוב אלא החוב קיים, ואם יגבנו הגוי – שלו הוא גובה, אלא שאין איסור לישראל כשנמנע מלפרועו (כשארין חילול משם בדבר). שאם נאמר שעיקרו של החוב פוקע, אזי גם אם מכר המלך את זכות המכס לישראל, לא חלה המכירה כלל ויהא מותר לזה שלא לשלם, שהרי המלך מכר דבר שאינו שלו. וכן באופן השני שדיבר הר"ן, שלא מכר את המכס ליהודי, היה מותר לישבע כיון שפקע החוב מכל וכל [לדעת הר"ן שדין 'הפקעת הלוואתו' נכון גם לגבי מכס ולא רק באדם פרטי. ואמנם דבר זה שנוי במחלוקת הפוסקים], נמצא נוטל הלה שלא כדין, והרי זה בכלל 'נודרים לחרמין' – אלא ודאי החוב מבחינה משפטית שייך לגוי, אלא שמבחינת איסור והתר אין לישראל איסור בהפקעתו (עפ"י חזון איש ב"ק י, ה יד; טו, לט; חידושי הגר"ח על הש"ס ב"ק; חידושי הגר"ש שקאפ ית. וע' שער המשפט שמה, ג).

'באומר יאסרו פירות העולם עלי אם אינן של בית המלך'. 'כל פירות שבעולם' – לאו דוקא, שאם כן נדרי הבאי הם שאי אפשר לקיימם, אלא באומר על פירות מסוימים, שיכול לעמוד בנדרו (ריטב"א).

'כיון דאמר יאסרו איתסרו עליה כל פירי עלמא'. אף על פי שמוכח שאין בלבו לאסור, אך הואיל והוציא מפיו איסור – אסור. ומכאן יש להוכיח שאעפ"י שדברים שבלב המוכחים – דברים הם, אם הם עומדים בסתירה לדיבור פיו – אינם דברים (עפ"י פרי יצחק ח"ב נא).

ומכאן הקשה בפרי יצחק על דברי החכם-צבי (א) שעכו"ם שאומר בפירוש שעושה לשמה, כיון דאנן סהדי דאדעתיה דנפשיה עביד, דנים פירש שעושה על דעת עצמו. ויש מקום לדחות הראיה מכאן, כי שונה נדר שמ"מ מחלל דיבורו, ועל כך הקפידה התורה – ולכך אסור, משא"כ שאר חלויות הנפעלות ע"י רצון ודעת, שאם יודעים שאין בלבו מה שבפיו, אין הדיבור כלום (וכעיקר סברת החילוק הזה, בין נדר לגירושין ומתנה – ע' בדברי הגרשו"א בקונטרס שלמי נדר טו, בספר הליכות שלמה מועדים-א' טו. וכבר מובא כע"ז מרבתינו האחרונים).

ועוד אולי יש מקום לומר בדעת החכ"צ שאיסור זה שאמרו כאן אינו אלא מדרבנן, שלא ינהגו קלות ראש בנדרים. ואף אם מדאורייתא, שמא עיקר האיסור הוא משום חילול דיבורו ולא משום חלות האיסור אחפצא כנ"ל, ונפ"מ שאם אסר על אחרים אין עליהם איסור, אף אם בעלמא חל איסור בל יחל על המודר. וזהו דבר חדש. ויתכן שתלוי בשיטות הראשונים באיסור 'נדר שוא'.

'שהן של בית המלך ואע"פ שאינן של בית המלך. היכי נדר...'. יתכן שלכך לא שאלו על האופן הראשון במשנה, שנודר שהיא של תרומה – כי בזה יש לפרש שאין מדובר בקונם אלא אמר לו סתם 'הרי זו תרומה', וקרא לזה התנא 'נודרין' שמענין נדר הוא משבטא בשפתיו איסור על עצמו, והחידוש הוא שאין אומרים 'שוא אנפשא חתיכא דאיסורא' בכך שאמר שהיא תרומה ואסורה עליו, שהואיל ואמר כן כדי להציל ממונו – אין בדבריו כלום. משא"כ אם אסר על עצמו דבר אחר, כגון קונם פירות העולם עלי אם אינן של בית המלך, בדין הוא שיאסר כפי שנדר, שהרי זה נדר גמור ואין לו לחלל דברו.

*

'דינא דמלכותא' ו'דתי המלך'

'...וזהו שאמר כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין – דת' הוא נימוס המחוקק על פי יודעים ובעלי דעת שהוא למעלה מהשגת אדם ושכל אנושי, ו'דין' הוא משפט השכל אנושי. וכל דבר היו שופטים על פי חכמת השכל ועל פי הידיעות שהיו אצלם במה שלמעלה מן השכל, כמנהג העמים הקדמונים בענין כל דבר פרטי לקסום קסם ולשאול בתרפים, וכיוצא. וכל הדתות שלהם הם חוקים נוסדו להם מקוסמים ואצטגנינים ומכשפים וכיוצא מעובדי עבודה זרה. ועל כן אמר גם על בני ישראל דתיהם שונות כי התורה היא גם כן למעלה מהשכל. ואת דתי המלך – כי כן הוא מנהגם שהמלך יוכל לגזור ולחקוק דת כרצונו אפילו נגד השכל רק שהוא רצון המלך. ועל כן הוא נקרא 'דת' ולא 'דין' שהוא מה שעל פי השכל, כגון נתינת מסים וכיוצא, דעל זה אמרו בגמרא 'דינא דמלכותא דינא' ולא היו עוברים על זה, רק דתי המלך זה אין בכלל דינא דמלכותא ולא היו עושים...' (מחשבות חרוץ יז, עמ' 341).

דף כט

(ע"ב) 'אפילו למאן דאמר התם חוזרת, הכא שאני דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט'. הגם שמפורש בגמרא שהמקדיש 'לאחר שלשים' אינו יכול לחזור בו בתוך שלשים, צידד הרשב"א שמא דוקא לבר פדא הדין כן אבל רבא ואביי יכולים להעמיד הברייתא כפשוטה, ולפיהם אין מקור לחידוש

ואם נתחייב כאחת להדיוט ולצדקה, יש אומרים שאפילו לדעה ראשונה לא קנו שניהם (עפ"י ט"ז שם).

ט. נחלקו הדעות האם מועילה כתיבת 'דלא כאסמכתא' בשטרות כאשר יש שם תנאי של אסמכתא (ע' חו"מ רו, יח). ואם כתב בשטר שנעשה בענין שאין בו אסמכתא – הרי כאן הודאת בעל דין שנעשה באופן המועיל בלא אסמכתא, וקנה (עפ"י ט"ז ונתיבות המשפט. וכ"פ באבני נזר חו"מ ז).
י. אם נדר או נשבע או עשו תקיעת כף [דרך שבועה. ע' יו"ד רלב, ב] – מועיל אפילו באסמכתא (חו"מ רו, יט). והסכמת הפוסקים [דלא כהסמ"ע] שהקנין עצמו נתבטל רק השבועה קיימת, ונפקא מינה שאין היורשים צריכים לקיים שבועותו [ואין יכול לומר 'קים לי כהסמ"ע'. נוב"י, מובא בפ"ת].

יא. יש אומרים שמישראל לנכרי אין דין אסמכתא וקנה הנכרי (ראב"ד. משום שגמר ומקנה כי יודע שבדיניהם דין. עפ"י מג"א תמה, ד. ורע"ק"א הקשה מה בכך שיודע שבדיניהם אסמכתא קונה הלא סו"ס סומך שלא יתקיים התנאי. אך נראה שזה דומה לסברת ר"י גבי שידוכין שהואיל ויש בושה גדולה בחזרה קונה – הרי שמ"מ מעלה צד שלא יגיע הדבר לידי קיום). ושאר הפוסקים חולקים (עפ"י מג"א תמא בשם המ"מ ועוד). וע"ע חו"מ רו, טו.

דפים כז – כח

לו. מה דינם של נדר ושבועה הנאמרים רק בכדי לסלק פגיעה בגוף או בממון על ידי אחרים?

נודרים להרגים ולחרמים (= שודדי ממון) ולמוכסים, לומר על הפירות שהן תרומה ואינן תרומה; שהם של בית המלך ואינם של בית המלך [ולא יתלה בישראל בעל זרוע אלא במלך או בשר נכרי, מפני שסופו של בעל זרוע ישראל ליפול ואז יגלגלו עליו כל מה שתלו בו. תוספתא וירושלמי, מובא בראשונים]. ובכלל 'נודרי אונסין' הם (רש"י, רמב"ם שבועות ג, א נדרים ד, א).

מבואר בגמרא שאומר 'אסרו פירות העולם עלי אם אינן של בית המלך' ובלבו אומר 'היום' אלא שמוציא בשפתיו סתם – אעפ"י שבכל מקום דברים שבלב אינם דברים, לגבי אונסים שונה הדבר ומותר.

א. מסתבר שבאותו היום אסור כפי דבריו. ויכול לחשוב בלבו לשעה אחת (כמוש"כ הרמב"ם נדרים ב, ב) וכד', ויאסר באותה שעה בלבד.

ויכול לחשב בלבו שלא יאכל חזיר (רמב"ם שבועות ג, ד).

ב. משמע בגמרא שאם לא אמר בלבו 'היום', אסור. וכן מפורש בריטב"א. (וצ"ע אם אסור מדאורייתא או מדרבנן).

ג. לפי תירוץ אחד בתוס' בשבועות (כו: ד"ה גמר בלבו) – דלא כהרמב"ן והר"ן והרשב"א והתוס' כאן – אפילו בלא אונס אינו אסור מן הדין אלא באותו היום שהרי צריך שיהיו 'פיו ולבו שוים'. ומה שאמרו כאן שאסור, זהו בעם הארץ שאין מאמינים לו שכך היה בלבו.

ומדברי הרדב"ן (שבועות ב, יד) בדעת הרמב"ם נראה שלכתחילה אסור לו לישבע בלא אונס אבל אם נשבע לא נאסר אלא לפי מה שהיה בלבו.

ד. יש לשמוע מפשט דברי הגמרא ומרמב"ם ורש"י ור"ן, שבאופן שחייב לשלם על פי הדין, כגון במוכס העומד מהמלך ויש לו קצבה, אם נדר כדי להיפטר ממנו – הגדר חל [ולדברי התוס' בשבועות הנ"ל – רק בעם הארץ] מפני שהיה אסור לו לעשות כן והרי לא נאנס מלידור על פי דין. וכן מפורש בריטב"א (וע' גם אגרות משה יו"ד ח"ב צח ד"ה ומה שטען).

ה. שבועת-שקר כדי להינצל ממוכסין וכד', כגון שנשבע שהיא תרומה או של בית המלך; מדברי הריטב"א משמע שלא הותרה אלא בסכנת נפשות (וכ"כ הגמ"י משמו). ואין כן דעת שאר פוסקים (ערמב"ם שבועות ג, א; ב"י ורמ"א רלב, יד. וע' גם במאירי במשנתנו, וכ"מ מהרשב"א).
 וכן מי שאנסוהו לידור או להישבע על ידי איום נפש, כתב הריטב"א שאם על דבר של ממון נשבע, כגון לתת להם כך וכך – הרי נתחייב בשבועתו [שהרי מבואר בגמרא שרק משום שאמר בלבו 'היום' אינו חייב], אבל בדבר שאין עיקרו ממון – פטור, כיון שאונס נפשות הוא. ויש חולקים ופוטרים בכל אופן (עפ"י שו"ת המיוחסות לרשב"א רעג; מהרי"ק קסד; תשב"ץ ח"ג ט. ושונה דין נודרין להרגין' שהוא מיוזמתו בא לפטור עצמו מתשלום ע"י השבועה – עפ"י תשב"ץ שם; ברכת שמואל (ז').

בית שמאי אומרים: בכל נודרים חוץ מבשבועה. ובית הלל אומרים: אף בשבועה.
 בית שמאי אומרים: לא יפתח לו בנדר (אם אין הלה אומר לו: נדור), וכשהוא נודר לא ידור אלא במה שהוא מדירו. ובית הלל אומרים: אף יפתח לו, ונודר אף במה שאינו מדירו, כגון: אמר לו 'אמור קונם אשתי נהנית לי' ואמר 'קונם אשתי ובני נהנין לי' – ב"ש אומרים אשתו מותרת ובניו אסורים. ובית הלל אומרים אלו ואלו מותרים.

מבואר בבבלייתא שלבית הלל פותח לו אף בשבועה (וכן הוא לפי התירוץ הראשון בגמרא. ולפי תירוץ רב אשי, הברייתא מדברת בענין אחר).

הרמב"ם (נדרים ד, א שבועות ג, א) נקט שהאנס ביקשו לידור או להשבע [ואף אם הלה הוסיף על מה שהדירו מותר, כבית הלל]. ונראה טעמו מפני שלכתחילה אסור לידור בארבעה נדרים כדי לבטלם, כמוש"כ שם בה"ד.

דף כח

לז. האם מותר להעלים המס מהמוכס?

אמר שמואל: דינא דמלכותא – דינא (ולא מצינו בשום מקום מי שחולק בדבר. ריטב"א). ולכך חובה מן הדין לשלם למוכס העומד על ידי המלכות. ואולם מוכס שאין לו קצבה, אמר שמואל שמותר להעלים ממנו המכס (שאיין זה 'דין' אלא 'חמסנות'. ר"ן).

א. דין המכס תקף בין אם המוכס קנה מאת המלך זכות זו, בין אם לא קנה אלא שהוא ממונה לגבותו. ואולם באופן שאין נזק לישראל המוכס, כתב הר"ן (והושמט בדפוסים) שמותר להימנע מלשלם המכס כדין 'הפקעת הלואתו' שמותרת בעכו"ם, לפיכך המוכס אינו רשאי להכריח ישראל חברו לפרוע לו המכס אם לא מיראת המלכות.
 ויש סוברים שלא הותרה 'הפקעת הלואתו' בדין זה.

ב. כתבו בתוספות: דוקא במלכי גויים אמרו 'דינא דמלכותא דינא' מפני שהארץ שלו ויכול לגרש היושבים בה אם לא יעשו מצוותו, אבל במלכי ישראל לא לפי שארץ ישראל כל ישראל שותפים בה (רשב"א ור"ן).

ג. מוכס שאין לו קצבה כגון שמוכס לזה מעט ולזה הרבה, יתכן שאפילו עושה כן ברשות המלך – אין זה 'דין', שאין לו רשות למוכס ליקח מזה מעט ומזה הרבה והרי זו גזילה (עתוס' ופהרא"ש. ומשמע מדבריהם שאם המלך מחייב ליקח מזה מעט ומזה הרבה, אעפ"י שאין זה צדק, דינא דמלכותא הוא). ויש אומרים שאפילו דין המלך עצמו, כל שאינו עושה על פי חוקי המלכות הקבועים משכבר

– אין זה 'דינא דמלכותא' (ריטב"א. וערשב"א שסתם דינא דמלכותא דינא אבל גזילה דמלכותא לאו דינא, אך אין מפורש בדבריו גדר הדבר).
מוכס העומד מאליו (שלא במצות המלך) אינו בכלל זה, ומותר להעלים ממנו (דבי רבי ינאי).

דפים כח – כט

לח. מה הדין בנדריים דלהלן?

א. 'הרי נטיעות האלו קרבן אם אינן נקצצות' / 'טלית זו קרבן אם אינה נשרפת'.

ב. 'הרי נטיעות האלו קרבן עד שיקצצו' / 'טלית זו קרבן עד שתשרף'.

א. 'הרי נטיעות האלו קרבן אם אינן נקצצות היום', 'טלית זו קרבן אם אינה נשרפת' – קדושות ויש להם פדיון. ואף במקום רוח סערה או דליקה, אין אומרים שלא גמר בדעתו לידור מאחר ולא היה סבור שיינצלו (והריהם נדרי שגגות (פהרא"ש ורי"ד), או נדרי זרוזין, שלא אמר כן אלא שייאמנו דבריו. תוס'), אלא נדרו נדר.

משמע בגמרא (כפירוש הראשונים מלבד המאירי) שאם סתם 'אם אינן נקצצות' ולא הגביל בזמן – אינן קדושות, שהרי סוף נטיעות אלו לקציצה לסוף אלף שנים לכשתייבשו (תוס'). אבל בטלית 'אם אינה נשרפת' הואיל ואפשר שלא תשרף לעולם, משום כך מעתה חל האיסור עליה (ר"ן).
יש מפרשים בקדושת דמים לקרבן (ועתוס' ופהרא"ש), ויש מפרשים בקונמות, וכדברי רבי מאיר שיש לו פדיון, ודוקא קונם כללי (עפ"י רבנו יונה, מובא בריטב"א באריכות ושר"ר).

ב. תנן: 'הרי נטיעות האלו קרבן עד שיקצצו', 'טלית זו קרבן עד שתשרף' – אין להם פדיון. ופרשו שאם פדאן חוזרות וקדושות – עד שיקצצו (ובטלית, עד שתשרף אפילו רק מקצתה. מאירי; קר"א). כיון שנקצצו, לדברי בר פדא – פודן ודיו. ולדברי עולא אין פודן אלא יוצאות מקדושתן מאליהן, שקדושת דמים פוקעת בכדי.

אם לא פדאן הוא אלא אחרים – אמר רבי יוחנן: אין חוזרות וקדושות.

א. אפילו פדו אחרים ואחר כך נכנסו לרשותו – אינן קדושות, שמיד שפדאום אחרים נסתלקה רשות בעלים הראשונים מהם (רשב"א ור"ן). ואם התנה מראש שיהיו קדושות לכשיקחן מאלו שפדו – לדברי הרשב"א חל ההקדש, ולדברי הר"ן נשאר הדבר בספק.

ב. כשפדה אחר, נראה שהרי הן שלו אף לאחר שנקצצו (חזו"א).

ג. לדעת הרשב"א והרא"ש והמאירי, וכן מוכח ברמב"ם ומשמע בריטב"א, עולא אינו חולק על הדין הראשון של בר פדא שאם פדאן חוזרות וקדושות.

והחכם רבי משה קרטבי סובר שעולא חולק, כי במה שאמר 'עד שיקצצו' דעתו לומר שההקדש יחול עד זמן מסוים, ולא נתכוין להקדיש שוב אם יפדה. וכן מצא רגלים לדבר מדברי הירושלמי שתלה מחלוקת בר פדא ועולא במחלוקת חזקיה ורבי יוחנן. [ואפשר שהלכה כבר פדא כיון שרבי יוחנן נשא ונתן אליביה. עפ"י ר"ן. וע' להלן מחלוקת הראשונים].

לכאורה נראה שאפילו לבר פדא, אם אדם זה סבור שייפקע ההקדש כשיקצצו, אם פדאן מקודם – אינן חוזרות וקדושות שהרי לא נתכוין לכך.

ואין חילוק אם תלה במאורע כגון 'עד שיקצצו', או בזמן כגון 'עד יום פלוני' (עפ"י מאירי. וע' קרן אורה שצדד שמא דוקא בכגון משנתנו שמקדיש מפני הרוח).